

25/1

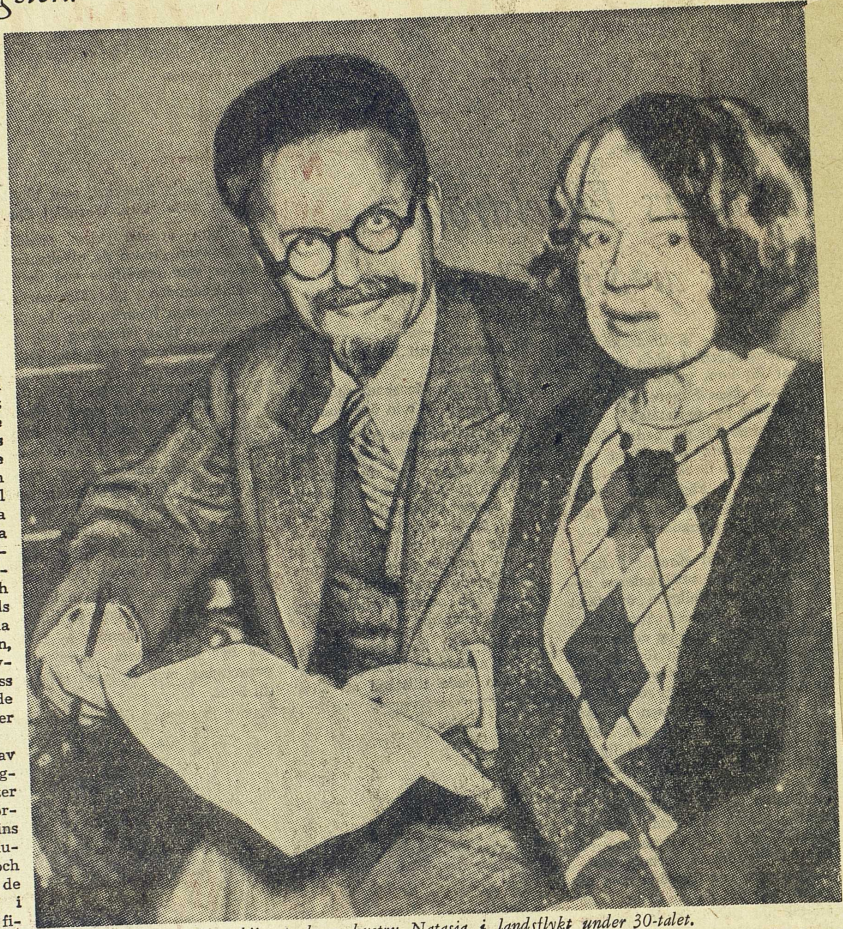
98

Herbert Tingsten: TROTSKIJS DAGBOK

UTVECKLINGEN är utan tvivel varken rättfärdig eller rättlinjig, men den är en beständig tendens. Vad som görs av skilda regeringar för att främja revolutionen kan inte tas tillbaka; vad som man gör mot revolutionen försvinner som ett moln; jag gläder mig åt detta skådespel, i vilket jag förstår varje scen; jag bevitnar dessa förvandlingar i världens liv som om jag mottog förklaringen till dem från ovan... Ödet, det föraktar jag; vad människorna angår, är de alltför opplysta och förslavade för att jag skulle kunna känna mig förorättad av deras handlingar."

Dessa stolta ord skrev Proudhon i ett franskt fängelse under det andra kejsardömet. Hans närmaste inspiratör var Hegel och dennes framstegslära; där bakom står de judiska och kristna profeter som visste att Guds kvarnar mal långsamt och säkert och ur denna visshet hämtade kraft att strida och förkunna, ett högmod som intet kunde släcka, och ett medlidamt förakt mot de fåkunniga och förrirade, som inte kände Guds vägar och därför trodde sig kunna besegra Guds utvalda. Orden, skriver Lev Trotskij i sin självbiografi ("Mitt liv"), har en viss bismak av kyrkligt patos, men "de är vackra, och jag skriver under dem".

Trotskij hade stort behov av detta perspektiv, denna överlägsenhet. Vid fyrtio års ålder, efter långa tider i landsflykt och förberedelse, blev han vid Lenins sida den kommunistiska revolutionens store man, utrikes- och krigsminister, besegrare av de kontrarevolutionära arméerna; i fråga om bildning, intellektuell finess och litterär förmåga framstår han fortfarande som den mest betydande av den moderna kommunismens ideologer. Men efter Lenins död förlorade han den doktrinära och personliga tveksamheten med Stalin. Han förvisades först till Asien och drevs sedan i landsflykt; efter elva år i Turkiet, Frankrike, Norge och Mexiko mördades han på hösten 1940. Hans efterlämnade papper skänktes till Harvarduniversitetet, och detta har

Trotskij och hans hustru Natassja i landsflykt under 30-talet.

nu publicerat hans dagbok — förd i Frankrike och Norge under tiden februari—september 1935 — och hans i Mexiko skrivna testamente (*Trotsky's Diary in Exile*, Harvard University Press, 4 dollar).

Det är en gripande bok. Här känner vi den revolutionära flaman lika starkt som i det bästa av Proudhon, Marx och Engels och — framför alla andra —

Alla var vettvillingar eller skurkar eller på en gång vettvillingar och skurkar. Att villfarelserna härskade, medan sanningen — Trotskijns lära och den fjärde internationalen — förföljdes eller än värre sågs med likgiltighet, gjorde honom rasande och förtvivlad, som Jesaja inför judarnas irrvägar. "Det är länge sedan jag skrev så sent", är en anteckning från en natt. "Jag har gång på gång sökt att gå till sängs, men ursinnet tvingar varje gång upp mig igen." Förstår man då inte att vad som sker är detsamma som då ryska bönder under en koleraepidemi i sin okunnighet slog ihjäl läkarna och förstörde medicinerna? Förstår inte Léon Blum att en revolution är det enda möjliga, att den parlamentariska demokratin är och förblir "en överbyggnad på det borgerliga konkurrenssystemet"? Förstår man inte att stalinismen, som man flirtar och förhandlar med, är en bonapartism, lika samvetslös och lika reaktionär som det napoleonska väldet? Ständigt skymtar tanken att komma tillbaka som segrare och ledare — vi påminns om Napoleon på Elba och om den avskedade Bismarck på Friedrichsruh.

Bakom föraktet och förbannelserna ligger, kan det sägas, förhävelse och högfärd. Det är sant, till en viss grad, men högfärden blir aldrig självbelåtenhet, aldrig gemen. Ty det är den rätta tron som ger kraften att klarlägga och fördöma — som i de citerade orden av Pröndhon. Trotskij prisar Marx, Engels och Lenin som de stora profeterna, och han understryker att Lenin — inte han själv — var oundgänglig för revolutionsverket 1917. Han prövar sig själv och kommer till ett frikännande; det är inte inbilskhet, utan övertygelse som ger honom styrka. "Livet är inte lätt... Man kan inte leva genom det utan att förfalla till elände eller cynism, om man inte har framför sig en stor idé, som höjer oss över personlig olycka, svaghet, tarvlighet och låghet." Edmund Wilson har skrivit att "Trotskij identifierade sig själv med Historien". Det är riktigt, men Historien var för

denne förnekare Gud, och inför sin Gud knäföll han lika ödmjukt som de kristna martyrerna.

Jag märker att jag fört en politisk dagbok och inte en personlig, skrev Trotskij den 25 mars 1935. Men det är, tillägger han, naturligt; "politik och litteratur är det väsentliga innehållet i mitt personliga liv. Jag behöver bara ta pennan i handen, så arrangerar sig mina tankar på egen hand för offentlig förkunnelse... Det kan man inte ändra, i synnerhet inte vid 55 års ålder!"

Det är inte alldeles riktigt. Visserligen är det mesta i dagboken politik, men glimtarna av i mera egentlig mening personligt liv visar att Trotskij hade starka känslor för människor och var en stor författare. Natasja och han levde i fattigdom och ångest, i ständig oro för de av Stalin förföljda släktingarna, särskilt för den i Ryssland kvarblivne sonen Sergej (Sevjozka). Vad som främst stiger fram ur dessa anteckningar är bilden av hustrun, en bild sammanfogad av många snabbt nedkastade fragment, men av stor skönhet. Vid läsningen av dessa sidor har jag gång efter annan kommit att tänka på en annan rysk kvinna, som i dessa dagar blivit odödlig, Pasternaks eller Zjivagos Lara.

"Jag avundas Natasja när hon lyssnar till stor musik; hon lyssnar med varje por i sin själ och sin kropp. Natasja är inte musikkunnig, men hon är något mer än det; hela hennes natur är musikalisk; i hennes lidanden, liksom i hennes sällsynta stunder av glädje, är en djup melodi, som adlar alla hennes upplevelser... Detsamma gäller hennes omdömen om människor, inte bara de personliga och psykologiska, utan också dem som hon gör som revolutionär." "Annu i dag går hon vackert, utan trötthet, och hennes steg är ungdomliga liksom hennes kropp. Men under de senaste månaderna har hjärtat blivit oroligt. Hon arbetar för mycket — med iver, liksom allt som hon företar sig, och i dag märktes det då vi gick uppför den branta kullen. Vilket styng av medlidande jag

känner vid tanken på ungdomen, hennes ungdom." "Natasja uppträder med stort lugn, för min skull, men hon känner allt detta oändligt mycket djupare än jag gör." "Varje gång jag påminner mig Sergej är det med skarp smärta. Men Natasja 'påminner sig' inte honom, hon går alltid med en djup sorg inom sig." "Natasja har aldrig varit likgiltig för sin omgivning, men hon är oberoende av den. Hon reser varje miljö till en viss nivå av renlighet och ordning och låter den inte sjunka under denna nivå. Vilken energi, uppfinningsförmåga och vitalitet det kräver!"

Många andra sådana drag möter oss, formade med ett slags förlägenhet, en blyg kärlek. För den store revolutionären var hustrun den människa som skulle frigöras, som förtjänade att frigöras; Historien och Natasja smälter samman.

Georges Sorel. "Under 43 år av mitt medvetna liv har jag varit revolutionär; under 42 av de åren har jag stridit under marxismens fana. Om jag hade att börja om igen, skulle jag naturligtvis söka undvika det eller det misstaget, men huvudlinjen i mitt liv skulle förbli oförändrad. Jag skall dö som proletär revolutionär, marxist, dialektisk materialist och, följaktligen, oförsonlig ateist. Min tro på mänsklighetens kommunistiska framtid är inte mindre passionerad än i min ungdom, och den är i dag fastare... Natasja har kommit fram till fönstret från gårdsplanen och öppnat det vidare, så att luften fritt skall komma in i mitt rum. Jag kan se en ljus grön bit av gräsmattan nedanför vägen och den klara blå himlen ovanför, och överallt lyser solen. Livet är vackert. Låt framtida släkten rena det från allt ont, från förtryck och våld, och njuta det fullt... Tron på människan och hennes framtid ger mig även nu en sådan kraft till motstånd som ingen religion kan ge." Så skrev Trotskij i sitt testamente några månader före döden. Han hoppades att det stigande blodtrycket tydde på att han skulle få dö av slag; han och hans hustru Natasja var beredda att hellre begå självmord än att sakta dö som invalider.

Dagboken, förklarade Trotskij på dess första sida, var ett slags ersättning för en tidning — han förde den därför att han inte hade någon tidning att skriva i. Därför är det mesta i dagboken politik. För Trotskij var vid denna tid allt som gjordes, allt som hände, en tillfällig avvikelse från framstegets väg — Trotskijns väg — en sinnesförvirring hos världsanden. De största fienderna var nazism, fascism och stalinism, men de andra, osäkra och medlande, var lika farliga och fördärvade: socialdemokratin som trodde på en fredlig revolution, liberalism och konservatism, som sökte kompromisser mellan djävlarerna på båda sidor.